

Elementi svećeničke duhovnosti u pismima Sv. Jeronima

Anto MIŠIĆ

UVOD

Crkveni Oci i pisci iz prvih stoljeća kršćanstva povlašteni su svjedoci vjere i naučitelji kršćanskoga nauka za sva kasnija stoljeća. Svi naraštaji kršćana treba da se vraćaju djelima otaca kao sigurnom izvoru istine. Mnogi su bili i pravi duhovni vođe i učitelji duhovnog života.

Njihova brojna književna djela važan su izvor za crkvenu i svjetsku povijest, a nerijetko su i vrlo visoke umjetničke vrijednosti. Većina starokršćanskih pisaca primili su svoju školsku izobrazbu u poganskim školama gramatike, retorike i filozofije, pa ne čudi da svoja književna djela stvaraju prema uzoru na velikane antičke, grčke i rimske književnosti. Po uzoru na klasične pisce preuzimaju njihove književne oblike: komentari, dijalozi, govori, pisma..., ali i ljepotu stila, čistoću jezika i gramatičku preciznost.¹

Književna vrsta koju su Crkveni Oci brižno njegovali jesu i pisma. Pismo, kao književna vrsta i način komunikacije, imaše veliku važnost i široku primjenu, i u pogana i u kršćana. Pismima Sv. Pavla otpočela je kršćanska književnost.

Dobra organiziranost Rimskog Carstva, mogućnost putovanja i komunikacija pospješili su dopisivanje među učenim ljudima, koji su na taj način razmjenjivali misli, raspravljali a nerijetko i polemizirali. Proučavanje dopisivanja između ranokršćanskih pisaca jest važan činilac boljeg poznavanja i razumijevanja njihovih djela i teološkog učenja, ali i cjelokupnog crkvenog života onog vremena. Pisma su važno vrelo povijesnih podataka, ali i boljeg poznavanja psihologije, života i stila njihovih autora. Nerijetko su pravi teologijski traktati i istinski biseri kršćanske književnosti.

¹ Ima djela nastalih prema uzoru na nekog klasičnog pisca. Tako npr. Sv. Ambrozije u svom djelu *De officiis ministrorum*, slijedi Ciceronovo djelo *De officiis*, ne samo naslovom nego i unutarnjom rasporedbom sadržaja.

Pisanje pisama, prema jasnim retoričkim pravilima,² osobito se razvilo između 3. i 5. stoljeća, i na Zapadu i na Istoku. Svi veliki Oci toga vremena ostavili su pozamašne zbirke pisama koje su tematski vrlo raznolike. Tako 365 pisama Sv. Bazilija odražava njegovu golemu aktivnost, pokazuju sjajnu kulturu i donose obilje podataka o njegovu vremenu. Naprotiv 245 pisama Sv. Grgura Nazijanskog više su osobne naravi, pisane vrlo lijepim stilom. Ivan Zlatousti u svojih 236 pisama, većinom napisanih u progonstvu i upućenih prijateljima, mnogo piše o sebi. Devedesetjedno pismo Milanškog biskupa Sv. Ambrozija, većinom je službenog značaja. Sadržaj je pak više od 270 Agustinovih pisama vrlo raznolik. Mnoga su osobna, neka su pravi filozofijsko-teologijski traktati, a ima i službenih kao što su »Sinodalna pisma«.

U ovom prikazu posebno nas zanimaju pisma Sv. Jeronima, navlastito ona koja govore o svećeništvu. Poznato je Jeronimovo mišljenje da nema bitne razlike između biskupa i prezbitera.³ Ipak, ovaj nas puta ne zanima njegov dogmatski pristup svećeništvu. Želimo istaknuti to kako on, kao učitelj duhovnog života, zamišlja idealni lik svećenika, opasnosti i probleme koje uočava te praktične savjete za svagdanji život. Sigurno je da se Jeronimovo viđenje svećeničke duhovnosti razlikuje od našeg postkoncilskog. Uočiti ćemo utjecaje vremena u kojem je živio, ali i njegove naravi, a, prije svega, monaški načina života. Zahtjevnost načela i preciznost odredbi pokazuju da je njegova duhovnost više monaška. Korisno je ipak pogledati što on kaže i koja rješenja predlaže za probleme koji ipak nisu vezani ni za prostor, ni za vrijeme, nego za ljudsku narav i svećenički poziv.

ŽIVOTNI PUT SV. JERONIMA

Jeronim se rodio između 330. i 341. godine, na granici između Dalmacije i Panonije, u Stridonu kojeg su, kako sam svjedoči, još za njegova života razorili Goti.⁴ O svom rodnom kraju nije imao osobito visoko mišljenje. Tako u jednom pismu kaže: »U mojoj zemlji, kraju grubom po prirodi, jedini bog je trbuh, i živi se od dana do dana; tko je bogatiji smatra se i svetijim.«⁵ Kao što se ne zna točna godina Jeronimova rođenja, također nije poznato ni gdje se nalazio njegov rodni Stridon. Don Frane Bulić, naprotiv, smješta Stridon u Grahovo Polje.⁶

Jeronimovi roditelji bijahu ugledni i prilično bogati kršćani (usp. *Ep.* 22,30), koji su i svoju djecu odgojili kršćanski. Jeronim je imao sestru, kojoj ne znamo ime, a koja je svojim vladanjem pričinjala svecu mnoge probleme, pa ipak je kasnije promijenila svoje ponašanje (usp. *Ep.* 7,4). Njegov

2 Grgur Nazijanski u svom 51. pismu donosi točna pravila o tome kako treba pisati pismo i što ono treba sadržavati.

3 Usp. *Ep.* (epistola = pismo) 146, CSEL 56, 308-312.

4 »Hieronymus, pater Eusebio natus, oppido Stridonis, quod, a Gothis eversum, Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit...« Usp. Jeronim, *De viris illustribus*, CXXXV, PL 23,953.

5 Usp. *Ep.* 7, 5, CSEL 54,24.

6 Usp. F. Bulić, »Stridone luogo natale di s Girolamo«, u *Miscellanea Gerominiana*, Rim 1920, str. 253-330.

mladi brat Pavlinijan postat će svećenik i živjet će kao monah u Jeronimovoj zajednici u Betlehemu.

Jeronim nije bio kršten kao dijete, što je bio čest običaj u ono vrijeme, nego kasnije u Rimu, najvjerojatnije godine 366, za vrijeme pape Liberija.

Prvu školsku izobrazbu Jeronim dobiva u svojoj domovini. U Rimu je naučio grčki, pročitao mnoga djela grčkih filozofa i pisaca, počeo nabavljati knjige i stvarati osobnu biblioteku. Željan znanja, mnogo je putovao po kulturnim središtima onog vremena. Želja da što više nauči o Bibliji dovela ga je u Antiohiju, onda najveće egzegetsko središte. U Kalcedonskoj pustinji naučio je hebrejski od monaha obraćenog Židova. Vrativši se s Istoka u Rim, postaje suradnik i tajnik pape Damaza. Mnogi, a čini se i sam Jeronim, očekivali su da će upravo on naslijediti papu (usp. *Ep.* 45), no to se ipak nije dogodilo. Kritike i optužbe koje doživljava uzrok su da Jeronim uskoro, prilično razočaran, napušta Rim te odlazi u Betlehem, gdje će osnovati i voditi nekoliko monaških zajednica te uvelike proširiti svoj studijski i spisateljski rad. Umro je u Betlehemu 30. rujna 419. ili 420. godine.

Širinom izobrazbe Jeronim je postao jedan od najuččenijih ljudi svojega vremena, prevodio je Bibliju s hebrejskog na latinski i napisao mnoge komentare Sv. knjiga.

ZBIRKA PISAMA

Zbirka pisama sigurno je najčitanije Jeronimovo djelo nakon njegova prijevoda Biblije. Mnogo su prevedena i izdavana, a djelomice su prevedena i na hrvatski jezik.⁷

Jeronimova zbirka pisama sadrži 154 pisma, napisana između 374. i 419. godine, većim dijelom za njegova boravka u Betlehemu. Od 154 pisma Jeronim je napisao 116, a 16 je upućeno njemu. Među njima su najznačajnija ona koja mu je uputio Sv. Augustin.⁸ U zbirku je uključeno i 14 pisama drugih autora; neka je Jeronim preveo na latinski, dok su neka apokrifna.⁹

Bogatstvo zbirke očituje se i u mnogovrsnosti tema koje obrađuje i raznolikosti osoba kojima piše: pape, biskupi, teolozi, svećenici i dakoni, monasi, djevice, udovice, ugledne gospode, rodbina, prijatelji i protivnici.

Zbirka Jeronimovih pisama mnogoput je kroz stoljeća izdavana i prevedena. Prvo tiskovno izdanje »*Editio princeps*« učinio je Erazmo Roterdamski 1516-1520. Znamenito je izdanje Vallarsia,¹⁰ dok konačno godine 1910-1918. profesor Isidor Hilberg nije načinio kritičko izdanje Jeronimovih pisama. Carska akademija u Beču uvrstila je to izdanje u zbirku *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* (CSEL), svesci 54, 55 i 56.

7 *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, Zagreb 1908: preveo, uvodom i bilješkama popratio o. Ivan Marković.

8 *Epp.* 56, 67, 101, 104, 110, 116, 131, 132.

9 Usp. *Epp.* 148 (?), 149, 150

10 Vallarsi, *Sancti Eusebbi Hieronimy Opera*, Verona 1734-1742. Drugo izdanje preuzima Migne, ML vol. 22-30.

Vrlo je teško naći zadovoljavajući i sveobuhvatan način razvrstavanja Jeronimovih pisama. Ne bi mnogo pomogla podjela prema vremenu kad su napisana, jer sadržaj o tome osjetnije ne ovisi. Pojednim temama (npr.: djevičanstvo, svećeništvo, monaški život, egzegetski problemi...) Jeronim se bavio gotovo čitav život. Neki argumenti i značajke zajedničke su pojedinim pismima pa je upravo to Giuseppe Stoico u svojoj knjizi *L'Epistolario di S. Girolamo* uzeo kao osnovu tematskog razvrstavanja pisama u četiri cjeline:¹¹ 1) osobna i obiteljska, 2) asketska, 3) polemičko-apologetska i 4) znanstvena (didaktička i egzegetska). I ta je podjela manjkava jer često nije nemoguće poneko pismo smjestiti samo u jednu skupinu. Jeronim u svojim pismima nije nikad samo znanstvenik ili duhovni učitelj. Ni u najpolemičnijim pismima on nije čovjek bez srca koji pod svaku cijenu želi pobijediti protivnika. Kao ni u jednom drugom djelu, u pismima možemo upoznati kakav je Jeronim stvarno bio, a bio je iskren prijatelj, zaljubljen u monaški i asketski život, poznavalac antičke kulture. Iz pisama doznajemo koliko je ljubav imao prema Bibliji, o njegovoj egzegetskoj i teologijskoj izobrazbi, dobrom poznavanju crkvenih i duštvenih problema. U pismima se može uočiti i njegov polemički duh, ali nikad pretjeran i bez valjanih razloga i dokaza.

Značaj Jeronima kao crkvenog oca i važnost njegovih pisama dovoljan su razlog da poblizje pogledamo što on, i sam svećenik, u pismima govori i poručuje svećenicima. Vremenski, Jeronim nam je daleko, ali nam je suvremenik svježinom misli, prema problemima koje je susretao i rješenjima koja daje.

SVEĆENIČKO SLUŽENJE

Kako je već prije istaknuto, nemamo namjeru ulaziti u Jeronimovo viđenje naravi sakramenta svetog reda, već nas zanima, prije svega, lik svećenika u konkretnosti njegova života, a kako ga on vidi i opisuje u svojim pismima.

Biti svećenik za Jeronima znači biti službenik Crkve. Svećeništvo je prije svega »zadaća, poslanje zajednice«, koje daje različite zadatke i moći. U svećeništvu ne vidi neki »nutarnji poziv« koji bi svaki pojedinac prepoznao i osobno mu se odazivao.¹² Crkva je ona koja daje poslanje pa bi i svi laici trebalo da budu spremni i pripravnih prihvatiti tu zadaću. Služenje zajednici ostaje, prema Jeronimu, bitna oznaka crkvenih službenika. Želimo stoga pogledati od čega se sastoji to služenje, koji su njegovi uvjeti, zahtjevi i zadaci.

11 G. Stoico, *L'Epistolario di S. Girolamo*, Napulj 1972. Uz biografske podatke i podjelu zbirke, autor u ovoj knjizi obrađuje stil i jezik u Jeronimovim pismima.

12 U isto vrijeme Krizostom ističe da je »poziv« osoban i da dolazi upravo od Krista (usp. *Svećeništvo* VI, 13, 624).

Službenik Kristove Crkve

Izreka »Klerik, koji je službenik Kristove Crkve«. (*Ep. 52, 5 CSEL 54,421*) može se uzeti gotovo kao Jeronimova definicija crkvenog službenika. Zauzetost za vjernike, za njihovo posvećenje i duhovni rast – moralo bi biti osnovno i svagdanje svećeničko djelovanje,¹³ a nikako zanimanje za vlastitu korist. Jeronim oštro kritizira one koji ne prihvaćaju svećeništvo kao služenje, nego zbog drugih pobuda. »U ime Božje (ove savjete ću ti reći i ponoviti više puta), ne misli da je kleričko poslanje vrsta zaposlenja kao prijašnje zanimanje koje si imao. Želim reći: u Kristovoj službi ne traži materijalne koristi, tako da ne bi došao dotle da imadneš više nego kad si ušao u kleričku službu, (...) Kao od kuge bježi od klerika trgovca koji je od uboga postao bogat, i od jednostavnog čovjeka uzносит« (*Ep. 52,5, CSEL 54,422*).

Kako smo već naglasili, Jeronim ističe da »poziv« dolazi od Crkve, a ne kao glas Božji, uočen i prepoznat u vlastitoj nutрини. Poziv u svećeništvo je promocija u Crkvi, ali se postavljaju i veliki zahtjevi, a time se povećavaju i opasnosti. Već Pavao mnogo zahtijeva od onih koji preuzimaju crkvenu službu (usp. 1 Tim 3,1). Krizostom kaže da »svećenikova duša treba biti čistija od sunčanih zraka...«. ¹⁴ Grgur Nazijanski pak ističe da poradi svećeničkih obveza nije dovoljno da crkveni službenik ne bude loš, nego mora biti izvrstan u krepostima. Budući da se brine za duhovni razvoj drugih, svećenik treba da bude vrlo čvrst.

Možda upravo zbog tih velikih zahtjeva koji se postavljaju crkvenim službenicima Jeronim svećeničku službu doživljava kao svojevrstan teret. Sam se opirao da bude zaređen, a nakon ređenja nije slavio Euharistiju. O tome nam svjedoči biskup Epifanije,¹⁵ koji je imao prilično muke da zaređi i Jeronimova brata Paoliniana.¹⁶ I ti podaci naznačuju da je svećeništvo viđeno više kao poziv i poslanje Crkve nego kao »nutarnji poziv«, upućen izravno od Boga, kojemu se ne bi moglo i imalo smisla odupirati.

Službenik iz ljubavi

Treba da se naglasi da je pastoralno služenje, prije svega, služenje ljubavi, preuzima se iz ljubavi i od nje dobiva svoju hranu. Ljubav prema Isusu je mjerilo prikladnosti za služenje Crkvi. Tek nakon trostruke Petrove izjave »Gospodine, ti znaš da te ljubim« (usp. Iv 21,15), on postaje sposoban da napasa stado Kristovo. Zanimljivo je kako taj pasus komentira Sv. Ivan Zlatousti: »Sigurno, mogao mu je reći: 'Ako me ljubiš, posti, spavaj na

13 Slično naglašavaju i drugi oci. Usp. G. Nazijanski, *Oratio* 2,26, PG 35, 436A ili Krizostom, *Svećeništvo*, III, 9,241.

14 Krizostom, *Svećeništvo*, VI, 1, 504.

15 »Primijetio sam da u samostanu živi velika skupina braće. Ovi sveti svećenici Jeronim i Vinčenco nisu željeli, zbog poniznosti i povučenosti, obavljati službu vezanu za njihovo svećeništvo...« (*Ep. 51, 1, CSEL 54, 396-397*).

16 Činjenica neprihvatanja svećeništva nije neobična za ono vrijeme. Grgur Nazijanski, Jeronimov učitelj, pobjegao je prije ređenja. Krizostom je napisao čitavu knjigu *Svećeništvo* da bi objasnio zašto nije želio prihvatiti ređenje, ističući prije svega odgovornost prema vjernicima (usp. *Svećeništvo*, II, 5, 125).

goloj zemlji, neprekidno bdij, brani napadnute, budi otac sirotama i muž njihovim majkama'. Ispuštajući sve to, što kaže? Pasi ovce moje«. ¹⁷ Pastoralna je, dakle, služba neposredni izričaj ljubavi prema Kristu. Ta istina izvire iz Evandjelja i zajednička je misao mnogih Otaca.

Nesebično služenje

Isus je rekao: »Badava ste primili, badava i dajte!« (Mt 10,8), a već Pavao kritizira one koji traže vlastite, a ne Kristove interese (usp. Fil 2,21). Jeronim slično zaključuje. »Tko je Gospodinov ili čiji je Gospodin, treba da se pokaže tako kako će samo imati Gospodina, i Gospodin imati njega. Tko ima Gospodina i govori s prorokom: Gospodin je moj dio, ne može imati ništa, izvan Gospodina. Ako li ima što drugo osim Gospodina, Gospodin ne će biti njegov dio« (Ep. 52,52, CSEL 54,421). Jeronim ismijava svećenike koji su službu Crkvi pretvorili u unosan posao, a »poslovnog« svećenika poistovjećuje s kugom (usp. Ep. 52,5). ¹⁸ Sramotno je, kaže Jeronim, ako crkveni službenici sve čine da povećaju vlastito bogatstvo (usp. Ep. 22,28), opisujući jedan takav primjer vrlo slikovito i sarkastično.

Jeronim posebnom oštrinom kritizira kleričku pohlepu ako je zamaskirana karitativnim radom. »Postoje osobe koje dadnu nešto siromasima da bi još više dobile: pod izlikom da daju milostinju žele se obogatiti; tu se radi više o odlasku u lov nego davanju milostinje« (Ep. 52,9, CSEL 54,430). Služenje, učinjeno zbog sebičnih interesa, Jeronim označava kao »odvratno služenje«, a služitelje izvirgava ruglu: »... do ušiju mi doprije glas o odvratnom služenju koje čine pojedini klerici starcima i staricama bez djece. Upravo oni osobno im postavljaju noćnu posudu, sjede im uz postelju i svojim rukama hvataju im sukrvicu iz želudca, i hrakaotine iz pluća. Kad se pojavi liječnik, pitaju – sve u strahu – drhtavim glasom da li je bolesniku bolje, pa ako se starac počne osjećati bolje, smatraju se izgubljeni; te dok se pričinjaju veseli, pohlepna duša im je na mukama. Zašto? Boje se, naime, da će im služenje biti beskorisno« (Ep. 52,6, CSEL 54,425). Za takvo služenje učinjeno iz ljubavi Gospodin je obećao veliku plaću na nebesima. Otkud onda želja da se bude nagrađen ovdje na zemlji. Problem ne izvire iz neznanja crkvenih službenika, koji često propovijedaju protiv škrtosti i gramzivosti, ali se u vlastitom životu ponašaju drukčije. »Mi, naprotiv? Nas izgriza lakomost! Činimo lijepe govore protiv novca, a istovremeno pravimo duboke džepove da ih napunimo zlatom! Ništa nam nije dosta« (Ep. 123,14, CSEL 56,91). Zašto tako? Prema Jeronimu, to je znak pomanjkanja vjere u Kristova obećanja (usp. Ep. 123,14). Potrebno

17 I. Zlatousti, *Svećeništvo*, II, 2, 91.

18 Osuda svećeničke zauzetosti za materijalne probitke može se naći i kod drugih otaca: »Zapostavljajući molitvu, poučavanje i svaku drugu svetu aktivnost, neki crkveni ljudi čitavo vrijeme provode u cjenkanjima s trgovcima žitom i vinom, i prodavačima drugih stvari (...) Ne može se slijediti Gospodina, onako kako bi trebalo, ako nismo slobodni od svake zauzetosti za zemaljska dobra. A sad naprotiv, svećenici Božji brinu se za berbu i žetvu, i puno napora ulažu oko prodaje svojih proizvoda«, I. Krizostom, *Komentar Matejeva Evandjelja*, 85, 3-4, MG 57).

»Ništa nije tako ružno kao odbaciti dostojanstvo i neprekidno se dati na izopačene poslove, poticano nedostojnom zaradom, gorjeti u nutrini od škrtosti...«, Ambrozije, *De off.*, 3,57, PL 16.

je vjerovati da će se dati sve potrebno onima koji služe Gospodinu, kako su to činili Apostoli koji svećenicima treba da služe kao primjer.

Ponizno služenje

Osim nesebično, služenje mora biti i ponizno. Poniznost izvire iz svijesti da smo sluge i da Božjemu narodu ne dajemo ništa svoga. Jedino svećeničko bogatstvo jest mogućnost sudjelovanja u vlastitim dobrima čitavog naroda Božjega. Svećenik treba da bude poglavar, ali i podložnik, učitelj, ali, zajedno s drugima, i učenik jedinog Učitelja i Gospodara, onog na nebesima. Uz svijest da je sluga, a ne gospodar, crkveni službenik treba da ima na umu da povjereno mu stado pripada Kristu, koji je rekao Petru »pasi ovce moje«, a ne »svoje«.

SADRŽAJ PASTORALNOG SLUŽENJA

Propovijedanje

Svećenici, kao nasljednici Apostola, preuzeli su od Gospodina povjerenu im zadaću, tj. da propovijedaju (usp. Mt 28,19; Mk 16,15). Ozbiljnost i veličina obveze najbolje se vide iz riječi Sv. Pavla: »Ako, naime, propovijedam Radosnu vijest, to mi ne daje pravo na slavu, jer sam na to obavezan. I jao meni ako ne propovijedam Radosne vijesti!« (1 Kor 9,16)

Službu propovijedanja Jeronim drži temeljnom, stoga se protivi u njegovo vrijeme prisutnoj praksi da samo biskup ima pravo propovijedanje (usp. Ep 52,7), napominjući da u prvoj Crkvi nije bilo tako.

Propovijedanje je svećeniku čast, ali zahtijeva i savjesnu pripremu. Oci često ističu da je propovijedanje prilično teško. Krizostom u 4. i 5. poglavlju knjige o svećeništvu govori o teškoćama propovijedanja i krepostima koje treba da rese propovjednika. Jeronim postavlja visoke zahtjeve i daje praktične savjete o tome kako propovijedati. Prije svega, propovijedanje Riječi Božje nema govorničku svrhu. I dok govornik mora poznavati pravila lijepog govorenja, kršćanski propovjednik mora živjeti ono što propovijeda. »Tvoja djela nek ne sramote riječi tvojih; da ti tko ne bi potihom odgovorio kad propovijedaš u crkvi: Zašto dakle sam ne činiš ovo što kažeš? Lako je učitelju mozgati o postu s punim trbuhom. I lopov može kuditi pohlepu. U Kristovom svećeniku mora biti sklad između savjesti i riječi« (Ep. 52,7, CSEL 54, 426). To nikako ne znači da je Jeronim bio protivnik govorničke ljepote u propovijedanju, ali ne želi da propovijed više godi uhu nego što koristi duhu. Onaj koji propovijeda mora se potruditi u pripremi, ali, prije svega, njegov život treba da odgovara onome što propovijeda.

Evo kako Jeronim opisuje kršćanskog govornika propovjednika: »Kad učiš u crkvi, nemoj mamiti uzvike narodnog oduševljenja, nego suze. Suze slušalaca nek budu tvoja najljepša hvala. Svećenik svoju propovijed mora začiniti čitanjem Sv. Pisma. Ne želim te čuti da recitiraš, višeš, brbljaš uprazno, nego moraš biti vješt u teologiji i upućen u božanska otajstva. Oznaka je neznalica da žele od neukog naroda izmamiti oduševljenje

prema sebi vještinom i dužinom govorenja. Samo glupan može tumačiti ono što ne zna, i uvjerivši druge, sam sebe uvjeriti u vlastitu učenost« (*Ep.* 52,8, CSEL 54,428).

Dvije osobine treba da rese kršćanskog propovjednika: potrebno je da bude pun znanja i pun Boga. Da bi to postigao, valja mu mnogo vremena posvetiti molitvi i učenju. Samo ako je propovjednik pun Boga moći će prikladno tumačiti božansku poruku. To nikako ne znači da se može zanemariti govorničku ljepotu i pravila govorenja, koja pomažu govorniku da privuče pažnju slušatelja i slušatelju da bolje razumije i slijedi ono o čemu se govori. Ali sva pravila ostaju prazan formalizam bez solidnoga studija Sv. Pisma i molitve.

Jeronim osobito naglašava važnost studija Sv. Pisma. Mladom svećeniku Nepocijanu savjetuje: »Čitaj mnogo i često Božansko Pismo. Eto više: neka ti nikad ruke ne budu bez svetog teksta. Proučavaj gradivo koje trebaš poučavati« (*Ep.* 52,7, CSEL, 54,426). Iz tog malog teksta izviru dvije temeljne činjenice o propovijedanju, tj. studij Biblije i teološko produbljenje. Propovijed mora biti utemeljena na Sv. Pismu i teološkoj refleksiji. Ali nije dovoljno imati samo znanje koje »napuhuje« – potrebno je imati Duha, a to se postiže razmatranjem i molitvom. Svetost se ne sastoji ni u jednostavnosti, ni u rječitosti. Obje su te kvalitete nesavršene, no Jeronim ipak ističe: »... bolje je imati neznanje spojeno sa svetošću nego rječitost spojenu s grijehom« (*Ep.* 52, 9, CSEL 54, 431).

Konačna svrha pastoralnog služenja jest učiniti sve narode Gospodinovim učenicima »krsteći« i »poučavajući«. Zadaća je propovjednika da pomognu vjernicima u postizavanju duhovnog napretka i osobne svetosti. Sam Jeronim bijaše vrlo aktivan kao duhovni vođa, a mnoga njegova pisma pravi su priručnici duhovnog života.¹⁹

Briga za siromašne

Jeronim pod riječju »siromašni« podrazumijeva sve one koji su potrebni neke pomoći, a ne samo materijalne u hrani, stanovanju ili odijevanju. Siromašni su također i oni koji trebaju gostoprimstvo, ili su bolesni, žalosni, nesretni i pritisnuti (usp. *Ep.* 60, 10). Sam Gospodin je siromašnima dao osobitu važnost, naziva ih »blaženima« (usp. Mt 5,4-5), a odnos prema njima osnovno je mjerilo na posljednjemu sudu (usp. Mt 25,31-46). Već na početku, uz propovijedanje, primarni posao Apostola bijaše i briga za siromašne. To je apostolu Pavlu bilo posebno naglašeno nakon razgovora u Jeruzalemu. »Jedino su htjeli da se i dalje sjećamo siromaha; to je baš ono što sam brižno činio« (*Gal* 2,10). Potvrđuju to i druge Apostolove poslanice (usp. 1 Kor 6, 1-4; 2 Kor 9, 1s; Rim 15, 25-31), a prije svega njegovo skupljanje pomoći za siromašne u Jeruzalemskoj crkvi.

Briga za potrebite prisutna je u poapostolskoj Crkvi, u spisima i djelovanju Otaca, koji nisu propustili da i teorijski prodube to pitanje.²⁰ Jeronim

19 Više-manje 23 pisma imaju asketski karakter, a među njima su najvažnija: *Ep.* 22 o djevičanstvu; *Ep.* 52 o svećeništvu; *Epp.* 54, 79, 123 o udovištvu; *Ep.* 14. o monaštvu.

20 To čini Ciprijan u svom djelu *De opere et elemosynis* CSEL 3, 1, 371-391, a Ambrozije u djelu *De officiis ministrorum* čitavu drugu knjigu posvećuje toj svećeničkoj zadaći.

također ističe tu kršćansku i osobito svećeničku dužnost. Pišući svećeniku Oceanu u povodu smrti Fabiole (*Ep.* 77), ističe njezinu zauzetost za siromašne. U tom pismu osobito je izražen Jeronimov odnos prema bolesnicima. »To biće koje potcjenjujemo, koje nema snage ni gledati, i gledajući ga dobivamo mučninu, to biće je nama slično, učinjeno kao i mi od istog blata, sastavljeno od istih dijelova. Ono što on pati, možemo patiti i mi. Dakle, njegove rane smatrajmo svojima; tako će se sva tvrdoća našeg srca prema bližnjemu rasplinuti, sjetivši se suosjećanja koje imamo prema sebi samima« (*Ep.* 77, 6, CSEL 55, 43). U siromasima treba gledati Krista i, kako smo već vidjeli, Jeronim oštro kritizira one klerike koji pretvarajući se da pomažu siromašnima, traže vlastitu korist (*usp.* 52,6.9).

Svjestan slabosti ljudske naravi, koja se može okoristiti tako uzvišenim služenjem za sebične interese, Jeronim daje jasne naputke o tome kako postupati s novcem dobivenim za pomoć siromašnima. »Oteti što prijatelju, krađa je. Zakinuti Crkvu, povreda je svetinje. Primiti što se ima podijeliti siromasima, pa dok mnogi nemaju što jesti, biti lukav ili malodušan, ili – što je posve očito zločin – od onoga što potajno ukrasti, to nadilazi nemilosrđe svakog razbojnika. (...) Ili podijeli odmah što primiš ili, ako si malodušan djelatelj, pusti da sam darivalac po svojoj volji razdaje svoje. (...) Znaš li tko je najbolji darovatelj? Onaj koji ništa ne ostavlja za sebe.« (*Ep.* 52, 16, CSEL 54, 439)

SVAKODNEVNI SVEĆENIČKI ŽIVOT

U prethodnom dijelu vidjeli smo kakva je, prema Jeronimu, svećenička uloga i zadaća u kršćanskim zajednicama. Želimo sada usredotočiti pažnju na one dijelove u Jeronimovim pismima gdje on govori o svećeničkom svakodnevnom životu, o njegovom ponašanju, posebno s obzirom na materijalna dobra, jelo i piće te na odnos prema ženama.²¹

Klerici i monasi su osobe koje su rekle »zbogom životu u svijetu« (*usp.* *Ep.* 52,1), pa stoga ne mogu živjeti po normama svijeta. Ne može se »... uživati ovdje na zemlji sa svijetom a zatim kraljevati u nebu s Kristom« (*Ep.* 14, 10). Norme koje daje Jeronim odnose se na svakodnevni život: kako se oblačiti, hraniti, kako se odnositi prema jelu i piću a prije svega kako se ponašati prema ženama. Te su norme manje-više iste za klerike i monahe, pa ih možemo pronaći razasute posvuda u njegovim pismima, osobito kad govori kao učitelj i duhovni vođa. Nije teško zaključiti da se tih normi u životu pridržavao i sam Jeronim.

21 Ovaj put nećemo govoriti o svećeničkom celibatu i ženidbi. Napomenimo samo da je Jeronim skloniji celibatu, makar on u njegovo vrijeme nije bio za svećenike i biskupe općezakonski propisan. Prije 4. stoljeća nije postojao nikakav zakon o svećeničkom celibatu. Jedina norma o svećeničkoj ženidbi bijaše ona koja je zabranjivala (prema 1 Tim 3, 2) da se član klera može ponovno oženiti. U Jeronimovo vrijeme celibat je bio zakonski ograničen na Španjolsku nakon sinode u Elviri (oko 306. godine, kanon 33).

Materijalna dobra

Klerik treba da posjeduje Gospodina i od Njega bude posjedovan. Zato ne smije biti ni na što vezan što nije On (usp. *Ep.* 52,5). S obzirom na materijalna dobra, Jeronim zahtijeva evanđeosku slobodu, tj. veliko povjerenje u providnost (usp. *Ep.* 14, 1). Prema Jeronimu, siromaštvo bi moralo biti oznaka čitave Crkve, jer je Krist svojim siromaštvom posvetio siromaštvo Crkve (usp. *Ep.* 14, 1). U nastojanju da se poveća vlastito materijalno bogatstvo on vidi mnoge opasnosti od upadanja u mane, a, prije svega, u gramzivost i škrtost. »Izgriza nas pohlepa! Držimo vatrene govore protiv novca, a istovremeno činimo vreću da je napunimo zlatom!« (*Ep.* 123,14).

Već smo vidjeli kako Jeronim vrlo oštro govori protiv onih koji se pastoralnim ili karitativnim služenjem koriste da se obogate. Savjeti koje daje vrlo su konkretni. »Nemoj nikada dati do znanja da bi nešto želio, i ako te se moli da prihvatiš, prihvati malokad, jer, ne znam zašto, događa se da upravo kod onoga koji te moli da mu dopustiš da ti dadne neki dar, ako prihvatiš, izgubiš u njegovim očima. Naprotiv (to nije ništa manje čudno), ako ne popustiš njegovim molbama, više te cijeni« (*Ep.* 52, 16, CSEL 54, 439). Kao monah Jeronim siromaštvo shvaća radikalno. Za nj je novac »... stvar za baciti pod noge« (usp. *Ep.* 58, 4). Ipak razumije razliku između monaha i klerika u svakodnevnom životu, upravo jer žive u različitim prilikama i imaju različite zadaće. Klerici, radi apostolata, moraju ostati u gradovima i selima i prilagoditi se tamošnjim životnim prilikama. Ipak i od njih Jeronim zahtijeva skromnost u hrani, stanovanju i odijevanju, koje mora biti jednostavno, ne izazivno ni raskošjem, ni nemarom. Kao i obično, i ovdje je Jeronim vrlo konkretan. »Ne nosi ni svijetle, ni tamne odjeće: izbjegavaj i eleganciju i zapuštenost, jer prvo odaje raskoš, a drugo taštu slavu. Hodati naokolo bez lanene odjeće nije po sebi pohvalno. Pohvalno je nemati novaca kupiti ih. Sramotno bi i smiješno bilo imati punu torbu a okolo se pokazivati bez cipela i marame« (*Ep.* 52, 9, CSEL 54, 430). Jeronim ne podnosi klerika gizdelina, izvrće ga ruglu i o njemu govori s podsmijehom. »Vrlo se brinu kako se obući i namirisati: njihova noga ne smije plesati u prevelikoj cipeli, prsti se presijavaju od prstenja, a kad hodaju, da bi izbjegli da im blato s ceste ne uprlja cipele, hodaju na vršcima prstiju. Vidjeviši ih tako uštavljene, povjerovao bi prije da su zaručnici nego klerici« (*Ep.* 22, 28, CSEL 54, 185).

Hrana i piće

Jeronim često u svojim pismima govori o hrani i piću, posebno u pismima o duhovnome životu. Stajališta se ne razlikuju mnogo, pisao monasima, klericima, djevicama ili udovicama. O tim stvarima Jeronim iznosi, prije svega, svoje monaško iskustvo, pa ne čudi određeni radikalizam. Ipak, ni ovdje ne gubi osjećaj za realnost i prikladnost onoga što zahtijeva. Post nije sam sebi svrha i njegova važnost se ne sastoji samo od mrtvljenja, nego i od duha s kojim se čini (usp. *Ep.* 52, 12) I kad govori o hrani, ne napušta ga njegov smisao za humor i ironiju (usp. *Ep.* 22, 28): »U grčkom postoji

jedna lijepa izreka; (...) 'Pun trbuh ne rađa oštromnu pamet'« (*Ep.* 52, 11 CSEL 54, 435).

Jeronim ipak posebnu pažnju obraća pijenju alkohola. Zanimljivo je uočiti da se gotovo redovito, kad piše svećenicima, dotiče tog problema; vjerojatno to pokazuje da je pijanstvo bilo prilično prošireno u kleru onog vremena. U osudi pijanstva Jeronim je jasan: »Pijanstvo je za lakrdijaše i izjelice; želudac koji gori od vina vatru pretvara u putenost. U vinu je razbludnost, u razbludnosti je naslada, u nasladi bludnost. Bludnik, premda je živ, već je mrtav i pokopan. Noa je u samo jednom satu pijanstva otkrio golotinju koju je skrivao šesto godina života u trijeznosti. Lot, postavši zbog pijanstva nesvjestan, u požudi je učinio rodooskrnuće; nije ga uspjela pobijediti ni Sodoma, ali ga je pobijedilo vino« (*Ep.* 69, 9, CSEL 54, 696). Svoje protivljenje alkoholizmu potkrepljuje citatima antikih filozofa, napominje da i Apostoli osuđuju pijanstvo a poziva se i na starozavjetnu praksu. »Svećenicima se naređuje da ne piju ni vino ni pivo kad su na službi u Hramu, upravo da im srca ne budu opterećena pijanstvom, bančenjem i zabrinutostima ovoga života« (*Ep.* 64, 2, CSEL 54, 589).²²

Osnovni problem koji donosi alkoholizam jest gubitak umnih sposobnosti i zdrave rasudbe, tako potrebnih svećeniku u njegovom životu i radu. Jeronim, ne osuđujući vino kao takvo, upozorava na razumnost i oprez u njegovu konzumiranju, imajući u vidu dob, zdravlje i sklonosti svakog pojedinca.

Odnos prema ženama

Među najzanimljivijim »normama za život« jesu one o tome kako se klerici imaju odnositi prema ženama. To postaje zanimljivije ako znamo da je sam Jeronim bio vrlo aktivan u duhovnom vodstvu mnogih, često bogatih i učenih žena. U zbirci pisama više ih je od četrdeset upućeno ženama, a nije nedostajalo ni optužbi protivnika zbog Jeronimova »ženskog apostolata«. Evo kako se brani: »Točno je da sam s tim osobama živio oko tri godine. (...) Nekima od njih sam tumačio, prilično često, svete tekstove kako sam najbolje umio. Ta ih je škola činila stalno prisutnima, prisutnost dovela do familijarnosti, familijarnost do povjerenja. Neka kažu: jesu li ikad u mene primijetile ponašanje neprimjereno kršćaninu?: Jesam li ikad uzco plaću?; Pokloni, mali ili veliki, nisam li na njih gledao s nepovjerenjem?; da li mi je u rukama zazvonio novac koje osobe?; jesam li koga oštetio svojim govorom?; nije li u mom pogledu uvijek bilo stidljivosti? Jedini razlog optužbe je moj spol, a to se uvlači u igru u trenutku kad je Paula na polasku prema Jeruzalemu!« (*Ep.* 45, 2, CSEL 54, 324).

Savjetujući klericima kako da se odnose prema ženama, Jeronim se pokazuje kao dobar poznavalac ljudske psihe, a, prije svega, ljudske slabosti. On je ovdje realist: »... nemoj se pouzdavati u prijašnju neporočnost«, reći će mladom svećeniku Nepocijanu. »Postoje neki — monasi poput mene — koji žele đakonat ili svećeništvo da bi slobodnije mogli posjećivati

22 Usporedi i *Ep.* 52, 11; *Ep.* 69, 8.

žene« (*Ep.* 22, 28, CSEL 54, 185). Iz tog teksta dade se zaključiti da je imao na umu konkretne primjere poput onog đakona Sabinijana (usp. *Ep.* 147).

Pokazujući slabost i podložnost prema bogatim ženama, klerik se dovodi u opasnost da izgubi svoju samostalnost i upadne pod »žensku tiraniju«, koje, općenito uzevši, imaju sklonost da upravljaju crkvenim službenicima. »Nažalost, čak i klerici, koji bi imali biti učitelji nauka i izazivati poštovanje, ljube u čelo ove gospodarice i pružaju ruku, ne da blagoslove, kako bi se moglo povjerovati, nego da dobiju cijenu svog pozdrava. Čim one postanu svjesne da svećenici trebaju njihovu zaštitu, napuhnu se od uznositosti.« (*Ep.* 22,16, CSEL 54, 146).²³

Klerik treba da bude stalno oprezan da ne bi dao priliku za ogovaranje. Zato Jeronim donosi konkretne savjete o tome kako to spriječiti. »Ne sjedi nasamo sa samo jednom ženom kad si na osamljenom mjestu i bez svjedoka. Ako bi trebalo što povjerljivo govoriti, ona može uzeti sa sobom njegovateljicu ili stariju neudanu iz svoje kuće, ili udovicu ili udanu. (...) Pazi da ne dadneš nikakva povoda da bi se na tebe posumnjalo; dapače, ono što će vjerojatno dati povoda sumnjama izbjegavaj već unaprijed, da ne dadneš povoda drugima niti da fantaziraju« (*Ep.* 52, 5, CSEL 54, 423).

Jeronim nije protiv apostolata sa ženama, ali savjetuje razbor i oprez, makar se radilo o isto pastoralnim posjetima. »Ako radi pastoralne službe moraš potražiti udovicu ili djevojku, nemoj nikad sam ući u njezinu kuću, nego povedi osobu čije ti dostojanstvo neće štetiti ugledu« (*Ep.* 52. 5, CSEL 54, 424). Svjestan je slabosti ljudske naravi i zato daje vrlo konkretne naputke. »Ljubav prema svetosti ne dopušta česte poklonice, lijepe vrpce, cipele, marame za glavu, poslastice, nježna i umiljata pisma. Izrazi kao 'među moj, sunce moje, željo moja' i slični ljubavni izričaji zastide nas i u kazalištu, odbijaju nas i kod svjetovnih ljudi; koliko nam više trebaju smetati kod klerika, a pogotovo u klerika monaha!« (*Ep.* 52. 5 CSEL 54, 424).

Jeronim zahtijeva udaljenost s obzirom na sve žene, pa i djevice Bogu posvećene. To vrijedi osobito ako je svećenik bolestan. »U tvoj mali stan neka žene ulaze malokad ili, još bolje, nikada. Sve djevojke ili djevice Bogu posvećene neka su ti bez iznimke jednako daleko ili ih jednako cijeni bez posebnosti. Ne boravi s njima pod istim krovom i ne uzdaj se u prošlu uzdržljivost. Ne možeš biti svetiji od Davida, ni jači od Samsona, ni mudriji od Salamona. Nemoj nikada zaboraviti da je stanovnika raja žena izagnala iz postojbine njegove. Kad si bolestan nek bude uza te ma koji sveti brat, rođena sestra ili majka, ili koja druga od onih žena koju svi poštuju zbog njezine vjere. (...) Poznajem neke, koji su ozdravivši u tijelu, oboljeli u duši. Opasno je za tebe imati jednu ženu na službi, ako si prisiljen često je gledati u lice« (*Ep.* 52, 5, CSEL 54, 423).

²³ Nije rijetkost u Jeronima, pa i u drugih otaca, susresti određeni antifeminizam (usp. npr. Krizostom, *Svećeništvo* III, 6, 214-271), pogotovo kad je u pitanju uloga žene u Crkvi.

ZAKLJUČAK

U ovom prikazu željeli smo predstaviti tekstove iz Jeronimovih pisama gdje on govori o svećenicima. Izabrali smo pisma jer on u njima o toj temi govori više nego u drugim svojim djelima, što ne znači da ona u pismima prevladava. U samo 27 od 114 autentičnih Jeronimovih pisama, mogu se o tome naći kratki tekstovi, male napomene, a samo 4 pisma, više-manje, kao glavnu temu imaju crkvene službenike. Dva pisma (*Ep.* 14 – monahu Eliodoru i *Ep.* 52 – svećeniku Nepocijanu) imaju više asketski karakter, dok su druga dva (*Ep.* 69 – laiku Oceanu i *Ep.* 146 – svećeniku Evangeliju) doktrinarno-polemičke naravi. Zanimljivo je da su ta dva pisma (69. i 146) upućena osobama koje su živjele u Rimu upravo u vrijeme napetosti između dakona i svećenika, kad se raspravljalo o problemu jedinstva reda biskupa i svećenika. O tome svjedoče Ambrozijaster i Jeronim, osobito u 146. pismu.

Tekstovi koje možemo naći u Jeronimovim pismima nisu dostatni da se cjelovito prikaže njegova misao o svećenicima, niti daju dovoljno elemenata za potpuniji pregled problematike ministerijalnog svećenstva na prijelazu iz četvrtoga u peto stoljeće. Svjesno smo izbjegli ući u problematiku Jeronimova viđenja odnosa između biskupstva i svećeništva i njegova pogleda na svećenički celibat i ženidbu, a pozornost smo usredotočili na konkretni svagdanji svećenički život.

Većina tekstova u pismima koja govore o crkvenim službenicima asketskog su značaja. Potanko opisuje kako klerici treba da se ponašaju. Njegove asketske norme prilično su zahtjevne, a imaju izvor u njegovu osobnom iskustvu i monaškoj tradiciji.

U služenju kršćanskoj zajednici Jeronim vidi bitnu oznaku svećeništva, koje je više poslanje crkve nego Božji poziv koji bi se prepoznao u vlastitoj nutrini i zatim slijedio. Svećeništvo je više teret nego čast, no ipak ga se ima prihvatiti iz ljubavi i ljubavlju hraniti. Upravo jer je ljubav temelj svećeničkom služenju, ono mora biti nesebično i ponizno, a u apostolatu revno i ozbiljno.

S obzirom na kleričko ponašanje, Jeronim ističe nekoliko elemenata: odnos prema materijalnim dobrima, odnos prema jelu i piću te odnos prema ženama. S obzirom na materijalna dobra zahtijeva evandeosku slobodu, povjerenje u providnost. Upozorava da materijalna dobra mogu ugroziti nutarnju slobodu duha. Jeronim posebno strogo nastupa protiv pijanstva, koje uništava umne sposobnosti i moć pravilnog rasuđivanja. Što se tiče kleričkog odnosa prema ženama, zahtijeva distanciju i oprez. Jeronim otvoreno upozorava na ljudsku slabost te daje konkretne naputke o tome kako se ponašati u različitim prilikama.

Ovim prikazom nismo iscrpili Jeronimovo učenje o svećeničkoj duhovnosti – željeli smo bar malo približiti tekstove njegovih pisama i poruke koje daje svećenicima svojega i našega vremena.

THE ELEMENTS OF THE PRIESTLY SPIRITUALITY IN ST. JERONIM'S LETTERS

Following the general reference to the importance of the letters of the first Fathers of the Church, it has been noted that St. Jeronim's opinion was that there was no difference between a Presbyter and a Bishop.

The study of St. Jeronim's letters is aiming to reach the elements as to how he conceives a priest as a person, which are the risks he points to, and problem he faces.

To Jeronim, a priest is the Church's minister having no special vocation to follow.

This results in a necessity of engaging oneself in the spiritual growth of those who believe as the main characteristics of his activities.

A priest should extend services out of love, unselfishly and humbly. Pastoral activities should first of all include preaching and care for the poor. In every-day life, a priest should excel in spiritual freedom, trust in Providence, decent behaviour and his attitude towards food and drink.

As regards his relation to women, a priest should be characterized by dignity, self-control, keeping himself aloof, prudence and caution.

The subjects of the most of the letters are of the ascetic character imposing very severe codes of behaviour in accordance with the attitude of St. Jeronim.